

FPTP v britských volbách 2005 a kanadských volbách 2006. Dvě strany téže mince?*

ROMAN CHYTILEK**

**Abstract: FPTP in British general election 2005
and Canadian federal election 2006. Two sides of the same coin?**

The article deals with district level electoral competition in Canada and Great Britain. Analyzing fragmentation, degree of competition and district heterogeneity of party support, using a calibrated set of research tools (Laakso-Taagepera's N, graphical methods, second-first loser ratio (SFLR) and Gini index as measure of heterogeneity), we argue that in respect to the Duvergerian agenda, Great Britain and Canada now represent proximate (and not – as before – distal) cases. This convergence has been accompanied by the departure of both electoral arenas from the former status quo in at least one of the dimensions under observation. We briefly discuss possible reasons for that departure, mostly exogenous of electoral rules, stressing their increasing importance for the Duvergerian agenda in general.

Keywords: electoral systems, party systems, electoral competition, territoriality, first-past-the-post

1. Úvod

Květnové volby roku 2005 přinesly Británii výsledek, který byl minimálně v jednom ohledu extrémní. Labouristická strana v nich získala jen málo přes 35 % voličských hlasů, ty se jí ale na základě mechaniky volebního systému prvního v cíli (first-past the post, FPTP) převedly v 55 % mandátů. V historii Británie to byl nejnižší zisk hlasů, postačující k zisku parlamentní většiny a podnítl intenzivní úvahy (např. Mitchell 2005) o „extrémním“ chování volebního systému prvního v cíli v britském prostředí a jeho „hypervýkonnosti“ v oblasti vytváření umělých většin. O osm měsíců později konané kanadské federální volby přinesly vítězství

* Předkládaný text byl zpracován v rámci výzkumného záměru Politické strany a reprezentace zájmů v soudobých evropských demokraciích (kód MSM 0021622407) a přednesen na 3. kongresu ČSPV v Olomouci dne 8. 10. 2006 v rámci panelu *Politické strany a volby*. Děkuji dvěma anonymním recenzentům za poznámky k textu a Otto Eiblovi za pomoc s technickou stránkou textu.

** Autor působí na Katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity a v Institutu pro srovnávací politologický výzkum FSS MU. Poštovní adresa: Katedra politologie FSS MU, Joštova 10, 602 00 Brno; e-mail: chytilek@fss.muni.cz.

(první od roku 1988) místním konzervativcům. Kanadská CP získala v těchto volbách 36,3% hlasů voličů (tj. asi o jedno procento více než labouristé), ty se jí ale působením stejného volebního systému převedly pouze ve 40% mandátů. Rovněž kanadský výsledek byl pro politology, zabývající se srovnávacím studiem volebních institucí (např. Shugart 2006), důvodem ke konstatování, že FPTP ani v kanadském prostředí nefunguje „správně“, i když z jiného důvodu, než v britském případě – nevybavuje vítěznou stranu takovou výhodou, kterou by bylo rozumné očekávat při využití systému prvního v cíli a tuto svou impotenci si naopak kompenzuje téměř omnipotencí vzhledem ke stranám koncentrovaných menšin.

Zmíněné výsledky tak poskytly v obou zemích dodatečné argumenty skupinám, usilujícím o volební reformu. Zároveň také poněkud odklonily zájem laické i odborné veřejnosti od zkoumání a srovnávání dalších aspektů obou zmíněných volebních klání. Domníváme se, že se tak rozhodně stalo ke škodě věci. V následujícím textu se totiž na pozadí analýzy volebních dat budeme snažit prokázat, že volební soutěže v obou zemích se v posledním období vyznačují dynamikou, která jejich podobu v řadě důležitých ohledů velmi sblížila a učinila z obou zemí nikoliv polární, nýbrž příbuzné – a ve zkoumaných volbách dokonce velmi blízké – případy.

2. Dosavadní výzkum, metody

Předkládaný text teoreticky i metodologicky navazuje na některé předchozí práce, alespoň částečně se zabývající zkoumáním volebních soutěží v systému prvního v cíli (Cox 1997, Gaines 1999, Chytilík 2002, Caramani 2004, Jones, Mainwaring 2003, Chhibber, Kollman 2004, Dudáková et al. 2005, Johnston, Cutler 2006). Většina těchto studií vznikala na pozadí diskuse o kapacitě tzv. Duvergerova zákona¹ a do své argumentace nějakým způsobem zahrnovala – ať již z empirických či jiných pozic – i analýzu roviny volebních obvodů, jako místa, v němž se projevuje mechanický i psychologický účinek volebního systému. Přesun zájmu směrem k rovině volebních obvodů pak obecně povzbudil zkoumání teritoriálních aspektů volebních soutěží, např. snahu o lepší konceptualizaci zkoumání teritoriálního rozložení podpory jednotlivých politických stran i teritoriálního charakteru volební soutěže jako celku.

Zkoumání dynamiky volební soutěže v Kanadě a Británii, založené na studiu výsledků z volebních obvodů, nepředstavuje rovněž nový výzkumný problém, přičemž pozornost se soustředila zejména na severoamerickou zemi. Brian Gaines (Gaines 1999) analyzoval povahu „kanadské výjimečnosti“ před rokem 1993 (v němž došlo k zásadní restrukturační federální kanadské stranické soustavy) a ukázal, že volební fragmentace a míra odchylky od Duvergerova zákona se výrazně lišila podle provincií. Podobný výzkum s podobným závěrem byl několikrát proveden i pro období po roce 1993 (např. Chytilík 2002, Johnston, Cutler 2006). Pradeep Chhibber a Ken Kollman (Chhibber, Kollman 2004) pak spojují odchylky od duvergerovské logiky v obou zemích s (rostoucí) mírou decentralizace státní moci, která podle nich povzbuzuje volební performanci regionálních (nejen regionalistických, srov. Strmiska 2005) stran.

V tomto textu si kromě srovnání struktury volební soutěže na straně nabídky v obou zemích (tj. operačních jednotek, které v jejím rámci vystupují) klademe za cíl analyzovat její

výstupy v dimezích fragmentace, soutěživosti a míry teritoriální homogenity volební podpory politických stran. K analýze využíváme výhradně agregovaná data (výsledky z volebních obvodů, N=627 pro Velkou Británii a N=308 pro Kanadu, zdroje Norris 2006 a Elections Canada 2006)². Konkrétní výpočty byly provedeny prostřednictvím volebního softwaru Electmach (Chytilék-Kutner 2005).

Pro zkoumání volební fragmentace využíváme, podobně jako v předchozích textech, indexu efektivního počtu stran (N, Laakso, Taagepera 1979). Laakso-Taageperův index se stal standardním měřítkem pro komparativní analýzu volebních soutěží. Je odvozen od Herfindalova-Hirschmannova indexu koncentrace (HH), vypočítá se dle vzorce:

$$N = \frac{1}{HH} = \frac{1}{\sum p_i^2}$$

a vyjadřuje (Dudáková et al. 2005) počet potenciálně stejně velkých stran, které by měly stejný účinek na frakcionalizaci stranického systému, jako mají skutečné strany různé velikosti. Okolnost, že N využíváme výhradně k analýze stranické fragmentace a nevyvozujeme na jeho základě žádné další závěry ohledně povahy obou volebních soutěží, nám umožňuje ignorovat některé metodologické i empirické problémy, spojené právě se snahou o rozšíření kapacity N jako validního indikátoru nejen fragmentace, nýbrž i dalších konceptů, na které – společně s navržením vlastních postupů pro měření fragmentace – upozorňují další autoři (např. Molinar 1991, Dunleavy, Boucek 2003).

Pakliže N je v rámci komparativní politologie široce přijímaným analytickým nástrojem, výzkum soutěživosti (alias poměru hlasů mezi kandidujícími subjekty) na úrovni obvodů je prozatím v plenkách. Širší shoda o tom, pomocí jakého analytického konstruktů soutěživost reprodukovat, neexistuje. Vědeckou pozornost si prozatím vydobily zejména dva způsoby: index rovnováhy (*index of balance*, Taagepera 2005) a grafické metody, zejména tzv. Nagayamovy diagramy a simplexní reprezentace (Grofman et al. 2004). Pro tento text jsme podobně jako v našem předchozím výzkumu (Dudáková et al. 2005) zvolili při vědomí otevřenosti badatelské výzvy druhou z variant, tj. kombinaci dvou komplementárních grafických metod, z nichž Nagayamovy diagramy pomáhají porozumět povaze soutěživosti na mikroúrovni, simplexní reprezentace pak podává informaci o podobě volební soutěže mezi konkrétními stranami, případně stranickými bloky.

Nagayamovy segmentované diagramy zobrazují relativní podíl hlasů největšího a druhého největšího stranického subjektu³ ve volebním obvodu. Tato data však také nepřímo podávají informace o pravděpodobném podílu hlasů dalších subjektů.⁴

Simplexní reprezentace užívá barycentrické (trojúhelníkové) souřadnice za použití rovnostranného trojúhelníku. Jeden vrchol (nebo rovnoběžka jeho protilehlé hrany) v tomto trojúhelníku reprezentuje důležitou politickou stranu nebo stranický blok v rámci jednoho státu, druhý vrchol (nebo rovnoběžka jeho protilehlé hrany) druhý nejdůležitější stranický subjekt a třetí vrchol (nebo rovnoběžka jeho protilehlé hrany) hlasy všech zbývajících subjektů. Tento trojúhelník je rozdělen do šesti segmentů vedením kolmic na jednotlivé hrany. Součet podílů hlasů všech subjektů se musí stejně jako v případě Nagayamových diagramů rovnat jedné.⁵

Dodatečným způsobem, jak analyzovat soutěživost, je pak srovnání výsledků druhého a prvního poraženého, tzv. *second-first loser ratio* (SFLR). Tato operace se využívá zejména

v souvislosti s testem na přítomnost tzv. silných a slabých duvergerovských ekvilibrií (Cox 1997)⁶. (Vícenásobné) volební soutěže, charakteristické přítomností výhradně duvergerovského ekvilibria, by měly mít modální hodnoty SFLR (poměr volebního zisku druhého poraženého vzhledem k prvnímu poraženému) blízko nuly, neboť „silná“ podmínka duvergerovské racionality předpokládá, že v mechanismu opakování voleb přesunou voliči v důsledku působení mechanického a psychologického účinku volebního systému svou podporu směrem ke dvěma prvním kandidátům. „Slabá“ duvergerovská racionalita předpokládá, že ve volební soutěži může zůstat několik (dva či více) kandidátů, dělících se o druhé místo, SFLR se pak bude blížit jedné. Rozložení SFLR ve volebních soutěžích se silnými i slabými duvergerovskými ekvilibrii, v nichž se využívá FPTP, by tedy pak mělo být bimodální (největší četnosti SFLR u hodnot, blížících se 0 a 1).

Analýza teritoriální heterogenity, resp. homogenity stranické podpory, která má dlouhou tradici v americké politologii, představuje další ze vcelku slibných směrů srovnávacího výzkumu, jak ukazuje řada prací z posledního období (Caramani 2000, 2004, Jones, Mainwaring 2003, Morgenstern, Polthoff 2005, Bochsler 2005). I výzkum teritoriálních rozdílů v podpoře stran prozatím postrádá jeden všeobecně akceptovaný indikátor, avšak zdá se, že největší pozornost si v tomto kontextu vydobyl Giniho index (G), který využíváme i v našem textu. Giniho index představuje zejména v ekonomických vědách způsob, jak měřit nerovnost mezi jednotkami (např. vrstvami obyvatel). V našem případě zjišťuje míru, s níž strana získává stejné zisky hlasů ve všech volebních obvodech. Jeho hodnota se pohybuje v rozmezí 0–1, hodnota 1 značí, že strana získala všechny hlasy v jedné sledované jednotce a žádný v jiné, hodnota 0 je interpretovatelná tak, že strana získala ve všech sledovaných jednotkách stejné množství procent hlasů.

3. Výsledky výzkumu

Zatímco britská volební soutěž zůstává na straně stranické nabídky v posledních několika desetiletích nominálně víceméně totožná a ke změnám dochází spíše na úrovni voličských loajalit (srov. např. Denver 2003: 67–93), kanadská soutěž prošla po roce 1993 turbulencemi, které ji po volbách 2004 s britskou nominálně velmi sblížily. Jak v Británii, tak Kanadě se vyskytují dvě strany (labouristé a konzervativci v Británii a liberálové a konzervativci v Kanadě), nárokuje si většinové poslání. Celostátně dále kandiduje jedna menší strana (Liberální demokraté v Británii a Nová demokratická strana v Kanadě) a v obou zemích i strany koncentrovaných menšin (Skotská národní strana ve Skotsku a Plaid Cymru ve Walesu a Quebecký blok v provincii Quebec). Kromě těchto stran, získávajících pravidelně parlamentní zastoupení, kandiduje i řada stran (např. UKIP v Británii, či Green Party v Kanadě), jejichž podpora je spíše marginální. Z hlediska teritoriálního pokrytí jsou tak voliči vybaveni podobnými alternativami (viz Tabulka 1).

Přehled naznačuje, že volební nabídka je z teritoriálního hlediska v obou zemích velmi podobná, rozdíl je pouze v rozsahu teritoriálního pokrytí stran, zastupujících koncentrované menšiny, které v Británii činí asi 16 %, zatímco v Kanadě asi 24 %. Tento fakt by měl teoreticky přispívat k mírně vyšší fragmentaci kanadské stranické soutěže, což však náš další výzkum nepotvrdil.

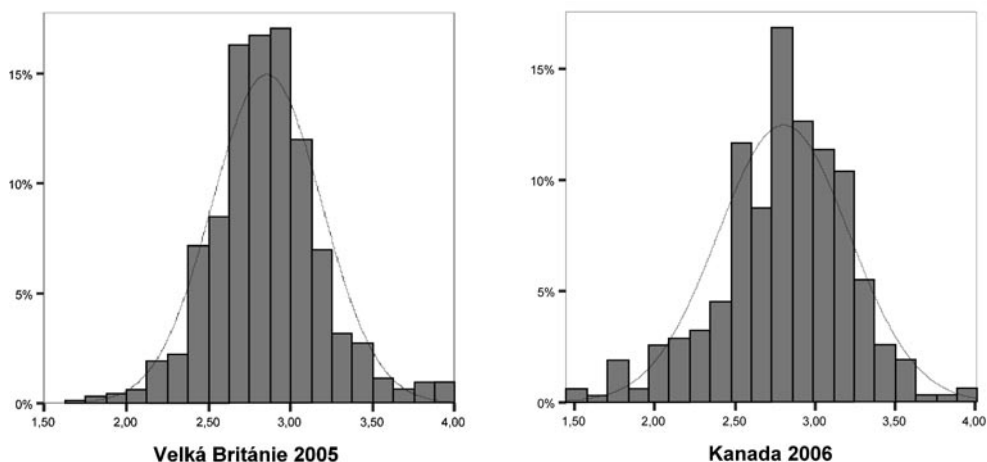
Tabulka 1: Teritoriální pokrytí volební soutěže na úrovni volebních obvodů v britských volbách 2005 (N=627) a kanadských volbách 2006 (N=308)⁷

Velká Británie (2005)		Kanada (2006)	
Labour	627	Liberálové	308
Konzervativci	627	Konzervativci	308
Liberální demokraté	627	NDP	308
SNP+PC	99	BQ	75
Celkem obvodů	627	Celkem obvodů	308

3.1 Dimenze fragmentace

Průměrná hodnota N na úrovni volebních obvodů v britských volbách byla 2,85 (směrodatná odchylka 0,34; hodnoty v intervalu 1,70–3,98), v kanadském případě pak 2,80 (směrodatná odchylka 0,40; hodnoty v intervalu 1,45–4,01). Rozložení hodnot N bylo v obou volebních soutěžích velmi podobné (srov. Graf 1)

Grafy 1.1 a 1.2: Rozložení hodnot N, dosažených ve volebních soutěžích na úrovni volebních obvodů v britských a kanadských volbách

Lze tak konstatovat poměrně značné sblížení obou volebních soutěží v dimenzi fragmentace. Volební soutěže v obou zemích se zároveň pohybují výrazně nad historickou hladinou fragmentace, jak naznačuje srovnání jejich výsledků se statistikou Chhibbera a Kollmana (Chhibber, Kollman 2004: 49, Tabulka 2)

Tabulka 2: Porovnání historické fragmentace ve Velké Británii a Kanadě s výsledky voleb 2005, resp. 2006 (historické výsledky z roviny volebních obvodů: N = 15 932 pro Británii a N = 8 544 pro Kanadu)

	Velká Británie		Kanada	
	% obvodů s N=2,50 a menším	% obvodů s N=2,51 a větším	% obvodů s N=2,50 a menším	% obvodů s N=2,51 a větším
historicky	73,8	26,2	67,2	32,8
poslední volby	12,9	87,1	18,8	81,2

Odlišná je prozatím v obou zemích míra „inflace“ mezi průměrnou fragmentací na úrovni volebních obvodů a mírou fragmentace volební soutěže jako celku⁸ (*Nnational-Ndistricts*). Zatímco inflace britské volební soutěže je kolem 0,6 (průměr obvodů 2,85 – celostátně 3,45), v kanadském případě se blíží 1 (průměr obvodů 2,80 – celostátně 3,74). Tyto hodnoty však zároveň potvrzují vývoj z několika předchozích kanadských voleb, v nichž inflace klesala, zatímco v rámci britské politické obce spíše stoupala (srov. Johnston, Cutler 2006, Kolman, Chhibber 2004: 166–167)⁹. Obě soutěže se tak sblíží i v tomto ohledu.

3.2 Dimenze soutěživosti

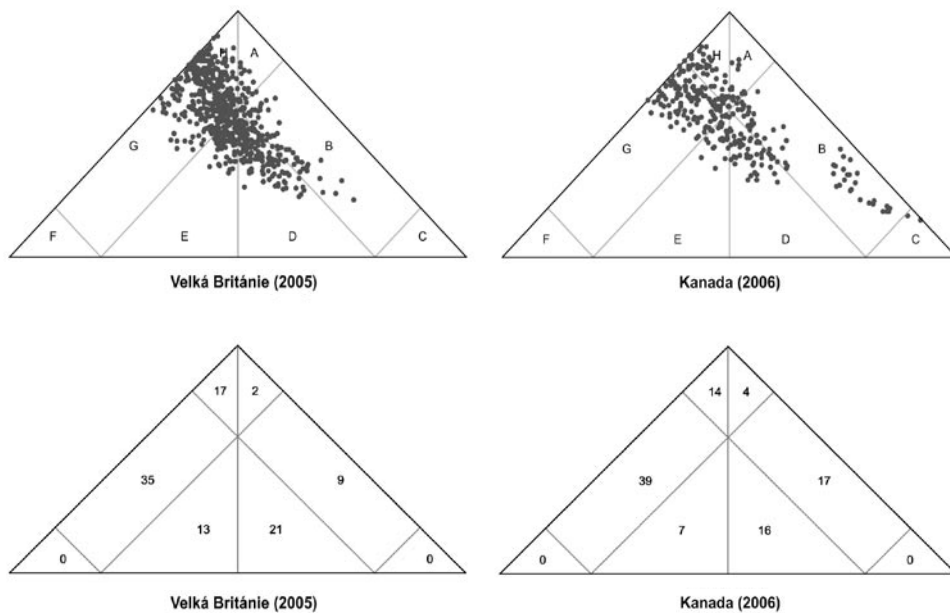
Bezprostřední komentáře politických publicistů po britských i kanadských volbách zdůrazňovaly rekordně nízký společný zisk dvou hlavních stran (67,5% hlasů voličů v Británii a 66,5% v Kanadě). Tyto hodnoty naznačují značnou volební přítomnost třetích stran. Charakter této přítomnosti pomáhá identifikovat analýza soutěživosti prostřednictvím grafických metod, představených v metodologické pasáži tohoto textu.

Nagayamovy diagramy, srovnávající v každém z volebních obvodů performanci prvního a druhého v pořadí a (agregovaně) ostatních účastníků soutěže, naznačují vysokou soutěživost obou volebních klání. 54% obvodů v případě Británie a dokonce 57% v případě Kanady bylo vyhodnoceno jako soutěživých, přičemž „vícestranických“ soutěživých bylo v případě Británie 35% a v případě Kanady 39%. Hlavní rozdíl mezi jinak téměř identickou distribucí módů soutěživosti v Británii a Kanadou představuje větší koncentrace volebních klání v nesoutěživém segmentu B (jasná převaha vítěze, limitovaná síla druhého v pořadí a zejména třetích subjektů) v kanadském případě (body v pravém dolním rohu Grafu 2.2). Tento rozdíl je způsoben zejména povahou volební soutěže v provincii Alberta a rurálních oblastech Quebecu.¹⁰

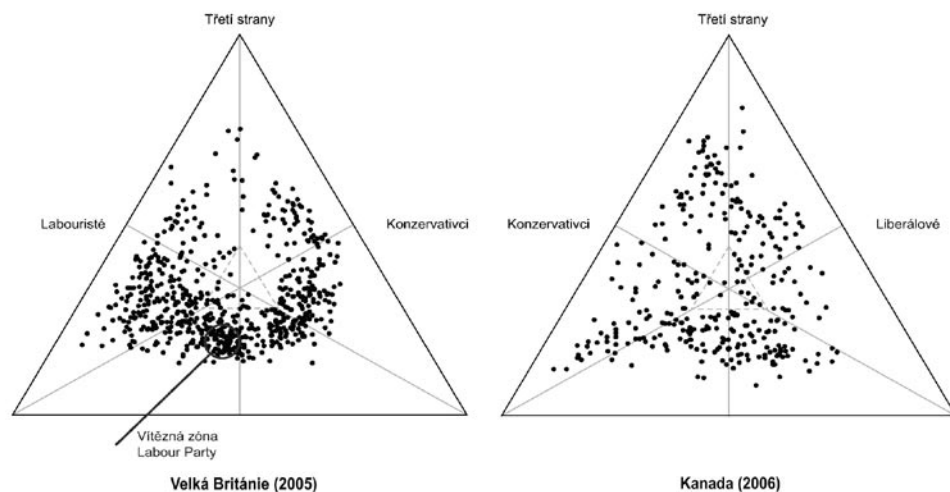
Druhý ze způsobů grafické reprodukce mnohonásobné volební soutěže, simplexní reprezentace, pak umožňuje identifikovat povahu této soutěže ve vztahu ke konkrétním stranickým aktérům (Grafy 3.1 a 3.2)

Srovnání obou volebních soutěží z tohoto úhlu pohledu pomáhá vysvětlit hypervýkonnost FPTP v britském případě a jeho „impotenci“ v kanadském případě. Ukazuje, že výrazné volební vítězství labouristů se zrodilo zejména díky relativně těsným vítězstvím v řadě soubojů, v nichž byl jejich hlavním soupeřem kandidát konzervativců. Kanada podobný vzorec prostrádá, vítězni konzervativci zaznamenali podobný počet těsných vítězství i proher, což je ve svém důsledku v kanadském parlamentu nadreprezentovalo jen velmi skromně.

Grafy 2.1–2.4: Segmentované Nagayamovy diagramy pro britskou a kanadskou stranickou soutěž (bodové i procentní rozložení)

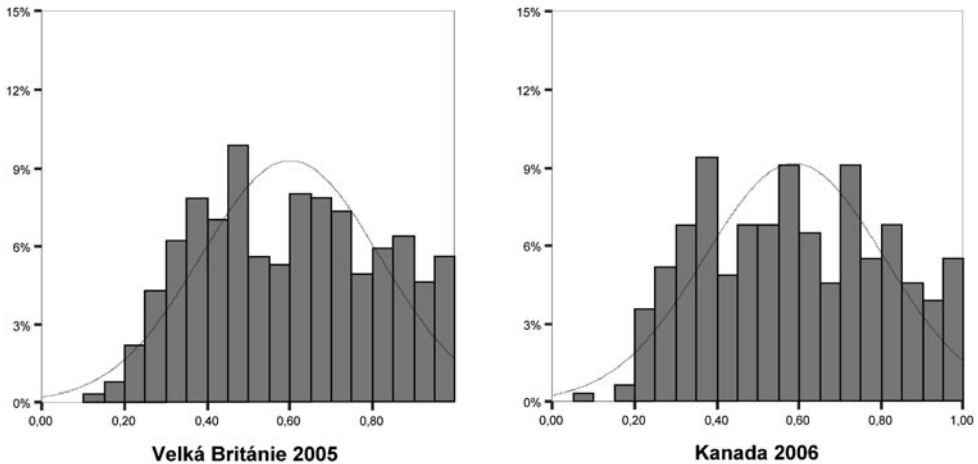
Grafy 3.1 a 3.2: Simplexní reprezentace (Británie – spodní vrcholy labouristé a konzervativci, Kanada – konzervativci a liberálové)

Provedený test na „silná“ i „slabá“ duvergerovská ekvilibria za pomoci SFLR pak ukázal, že v současnosti není britská ani kanadská volební soutěž ovládána duvergerovskou

strategickou logikou ani v této dimenzi (Grafy 4.1 a 4.2). Rozložení SFLR bylo v obou případech nikoliv bimodální, nýbrž unimodální.

Graf 4.1 a 4.2: SFLR v britských a kanadských volbách

3.3 Teritoriální heterogenita/homogenita stranické podpory

Jsou tedy britské a kanadské politické strany a voliči nevzdělatelnými hlupáky, neschopnými absorbovat strategickou logiku Duvergerova předpokladu? Proč kanadské i britské strany staví kandidáty v obvodech, v nichž nemají šanci na vítězství a dokonce ani perspektivu stát se prvními poraženými? A proč je část voličů přesto volí? Snaha o vysvětlení tohoto jevu (Chhibber, Kollman 2004, Caramani 2004, Johnston, Cutler 2006) má vzhledem k duvergerovské logice obvykle exogenní charakter a bývá spojována s analýzou vnitrostranické dimenze (testuje se hypotéza, že centralizované strany více usilují o kompletní teritoriální pokrytí), financování politických stran či analýzou volebních soutěží na jiné úrovni vlády (kompletní teritoriální pokrytí voleb v určité úrovni vlády má efekt na rozhodnutí o povaze teritoriální účasti strany v úrovni jiné). Tento výzkum v sobě obvykle zahrnuje analýzu teritoriální homogenity či heterogenity stranické podpory, kterou jsme za pomoci Giniho koeficientu provedli i v naší analýze.

Referenčním bodem pro měření teritoriální homogenity/heterogenity volební podpory v rámci celé volební jednotky může být jeden (každý) volební obvod či jejich shluk (podle předem definovaných pravidel). Předchozí výzkum (Jones, Mainwaring 2003) využil v případě Kanady jako přirozeně definovaný shluk volebních obvodů provincie. Tato operace může být poměrně riskantní a zakrýt značné rozdíly ve volební podpoře stran *uvnitř* jednotlivých provincií, které jsou v kanadských federálních volbách dobře zdokumentovány (např. Thomas 2001) a dokonce teoreticky reprodukovány v rámci konceptu *Metropolis vs. Rest*¹¹. Abychom zachovali možnost srovnávat s předchozími výzkumy, ale zároveň neztratili informaci, pro-

vedli jsme oba druhy měření (jak s provinciemi, tak i volebními obvody jako subnacionálními jednotkami analýzy)¹² s následujícím výsledkem (Tabulka 3):

Tabulka 3: Míra teritoriální homogenity podpory britských a kanadských politických stran (Giniho koeficient)

Británie			Kanada		
strana	obvod	agregát (cenzovní region)	Strana	obvod	agregát (provincie)
Labour	0.24	0.15	Konzervativci	0.25	0.17
Konzervativci	0.26	0.15	Liberálové	0.28	0.19
Liberální demokraté	0.25	0.08	NDP	0.35	0.24
SNP	0.93	1.00	BQ	0.80	1.00
PC	0.97	1.00			
Volební soutěž jako celek (součet G vážených podílem hlasů stran)	0.28	0.15	Volební soutěž jako celek (součet G vážených podílem hlasů stran)	0.34	0.26

Míra teritoriální homogenity volební podpory je v obou zemích podobná u hlavních pólů stranické soutěže, což je pozoruhodné zejména v kanadském případě, kde až donedávna přetrvávalo přesvědčení (např. Carty et al. 2001), že jedinou pankanadskou stranou jsou liberálové, soupeřící v „regionálních volebních arénách“¹³ s dalšími stranami, jejichž teritoriální působnost je omezena.

Celkově mírně větší teritoriální homogenita britské volební soutěže je způsobena dvěma faktory: výrazně větší homogenitou volební podpory třetí celostátní strany (liberálních demokratů) ve srovnání s kanadskou NDP a faktem, že regionální strany v Británii získají menší podíl z celkového počtu odevzdaných hlasů a méně tak ovlivňují celkové skóre. Diachronní srovnání kanadského skóre s výzkumem Jonese a Mainwaringa zároveň ukazuje, že kanadská volební soutěž získává vzhledem k teritoriální expanzi konzervativců teritoriálně výrazně homogennější charakter a svými hodnotami se – i přes existenci strany koncentrované menšiny (BQ) – vrací k hodnotám před rokem 1993.¹⁴

4. Závěr. Stává se výjimka pravidlem?

V textu jsme se snažili ukázat, že britská a kanadská volební soutěž se v řadě ohledů (fragmentace, soutěživost, teritoriální charakter volební podpory stran) přibližují. Při zkoumání těchto indikátorů jsme se zároveň snažili prokázat, že obě volební soutěže se výrazně vzdalují logice, kterou předpokládají Duvergerovy formální modely. Pakliže výstupy kanadské volební soutěže (a to i na provinční úrovni) byly považovány za výjimku z Duvergerova zákona již dlouho (např. Strmiska 1997), o britské volební soutěži se vždy uvažovalo spíše jako o kompatibilní s duvergerovskou logikou. Zde představené srovnání dynamiky současné volební soutěže v obou zemích však tento závěr spíše zpochybňuje. Bylo by například zcela iluzorní očekávat, že velké celobritské a celokanadské strany zvolí v obvodech, v nichž nemají šanci

na vítězství, strategický ústup a nepostaví v nich své kandidáty. V situaci, kdy volební trh v obou zemích zcela jednoznačně požaduje, aby strany ve volbách osvědčovaly svůj „teritoriálně rozprostřený“ charakter, by je podobná akce poškodila ve zbytku volební soutěže. Podle našeho názoru nelze k výzkumu Duvergerových návrhů nadále přistupovat ahistoricky. V budoucnosti bude ve výzkumu nutné více akcentovat zmnožování nejrůznějších typů pobídek mimo samotnou volební soutěž, které mají vliv na strategickou aktivitu stran i voličů v rámci této soutěže, což ve výsledku zapříčiňuje odklon některých volebních soutěží od duvergerovské logiky.

V tomto kontextu lze rovněž poznamenat, že další zkoumání současných i historických substanciálních volebních klání (např. v kanadských provinciích či indických státech) představuje velmi dobrou příležitost posoudit, zda zmíněné exogenní faktory ovlivňují volební soutěže především na celostátní úrovni vlády či zda se zde popsaná „výjimka“ nestává „pravidlem“.

Poznámky

1. Jednokolový většinový systém vede k bipartismu a alternaci vlády mezi dvěma velkými a nezávislými stranami.“ (Duverger 1959: 219)
2. V případě Velké Británie jsme pominuli výsledky ze Severního Irsku, vzhledem k odlišné konfiguraci i totožnosti místních politických stran vzhledem ke zbytku volební soutěže.
3. Pod označením subjekt se rozumí politická strana či stranický blok.
4. Hodnota představující procentuální zisk hlasů největšího subjektu se nanáší v pravouhlém souřadnicovém systému zpravidla na osu x a na osu y hodnota druhého největšího stranického subjektu. Jelikož musí druhý největší subjekt obdržet méně hlasů než subjekt největší, nacházejí se všechny možné konfigurace pouze v oblasti, která má tvar trojúhelníku, jenž je ohraničený osou x a odvěsnami $x-y=0$ a $x+y=1$. Pokud se výsledný bod nachází na odvěsně $x-y=0$ (blíže ose y), potom získaly dva největší subjekty stejný počet hlasů. Jestliže se však bod vyskytuje na odvěsně $x+y=1$, jedná se o případ, kdy do soutěže nezasáhl žádný třetí subjekt.
Další výzkumníci (Grofman et al. 2004: 276–279) dělí (segmentují) Nagayamův diagram do osmi navzájem se nepřekrývajících segmentů, přičemž pro výsledek spadající do určitého sektoru uvádí konkrétní charakteristiku stranické soutěže.
5. Čím blíže leží výsledný bod určitému vrcholu, tím je zisk subjektu představovaného daným vrcholem větší. Pokud se bod nachází v jednom ze dvou segmentů přiléhajících nějaké hraně, pak to znamená, že subjekt, který reprezentuje protilehlý vrchol této hrany, má nejmenší počet hlasů, přičemž vychýlení od kolmice na danou hranu směrem k jinému vrcholu indikuje, že subjekt, který reprezentuje onen vrchol, získal největší počet hlasů. Jakýkoliv bod, který leží na hraně trojúhelníku, vypovídá o výsledku, kdy subjekt, který reprezentuje protilehlý vrchol, nezískal žádné hlasy a hlasy byly rozděleny mezi ty dva subjekty, jejichž vrcholy definují hranu (srov. Dudáková et al. 2006).
6. Johnston a Cutler (2006) používají místo dělení na situace, odpovídající silné a slabé duvergerovské logice, označení duvergerovská (*Duvergerian*) ekvilibria, pro situace, homogenní s původní duvergerovskou logikou a neduvergerovská (*Non-Duvergerian*) ekvilibria pro všechny ostatní situace, což však může být nepřesné, neboť kategorie „neduvergerovských ekvilibrií“ v sobě může empiricky zahrnovat i situace, u nichž je velmi těžké navrhnout v rámci formálních modelů jejich zdroj stability a následně je tak je považovat za „ekvilibria“.
7. Obvody, v nichž v britských volbách kandidují SNP nebo PC. Zmíněné strany nepostavily *proti sobě* kandidáty v žádném z obvodů. Proto je možné srovnávat teritoriální pokrytí SNP a PC s kanadským BQ.

8. Tj. po sečtení jejich zisků hlasů pro celou teritoriálně-politickou jednotku a následném výpočtu N.
9. Pokus o širší vysvětlení tohoto fenoménu bohužel nutně přesahuje záběr předkládaného textu.
10. Konzervativní strana zde získala 65 % hlasů voličů a všech 28 mandátů. Na quebeckém venkově pak podobně snadno získává mandáty BQ.
11. Koncept *Metropolis vs. Rest* vede v Kanadě stěžejní dělicí linii mezi volebním chováním v urbáních metropolitních oblastech a zbytku Kanady. Lze ho přirovnat ke konfliktní linii centrum vs. periferie (v rokkanovském smyslu slova), s tím rozdílem, že mezi „metropole“ zahrnuje i „centra periferií“.
12. U Británie jsme vycházeli z kódování P. Norrisové, která volby dělí do 11 „cenzovních regionů“ (*census regions*): Jihovýchod, Východní Anglie, Londýn s aglomerací, Jihozápad, Západní Midlands, Východní Midlands, York a Humber, Severozápad, Sever, Skotsko a Wales. V případě Kanady pak využíváme klasické dělení na deset provincií (Alberta, Britská Kolumbie, Manitoba, Saskatchewan, Ontario, Quebec, Nové Skotsko, Nový Brunšvik, Ostrov prince Eduarda, Newfoundland a Labrador) a tři teritoria (Yukon, Nunavut a Severozápadní teritoria).
13. Termín Kennetha Cartyho a jedno z definičních kritérií jeho konceptu „čtvrtého stranického systému“.
14. Pokud je nám známo, nebyl v případě Británie proveden výzkum, který by využíval jako indikátor teritoriální homogenity Giniho koeficient. Není tedy prozatím možné srovnávat s předchozím obdobím.

Literatura

- Bochsler, Daniel. 2005. *The Standardised Gini to Measure Party Nationalization*. working paper (http://www.unige.ch/ses/spo/staff/corpsinter/bochsler/publi/wp_partynationalisation2005.pdf).
- Caramani, Daniele. 2000. *The Societies of Europe. Elections in Western Europe since 1815*. Electoral Results by Constituencies. Mannheim: MZES (CD-ROM).
- Caramani, Daniele. 2004. *The Nationalization of Politics. The Formation of National Electorates and Party Systems in Western Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carty, Kenneth R, Cross, William, Young, Lisa. 2001. „Canadian Party Politics in the New Century“. *Journal of Canadian Studies* 35, č. 4, 23–39.
- Cox, Gary. 1997. *Making Votes Count. Strategic Coordination in the Electoral Systems*. New York – Cambridge: Cambridge University Press.
- Chhibber, Pradeep K. a Kollman, Ken. 2004. *The Formation of National Party Systems. Federalism and Party Competition in Canada, Great Britain, India and the United States*. Princeton – Oxford: Princeton University Press.
- Denver, David. 2003. *Elections and Voters in Britain*. London: Palgrave Macmillan.
- Dunleavy, Patrick a Boucek, Francoise. 2003. „Constructing the Number of Parties“. *Party Politics* 9, č. 3, 291–315.
- Duverger, Maurice. 1959. *Political Parties*. London: Methuen.
- Dudáková, Barbora, Chytilík, Roman, Zvára, Petr. 2005. „Techniky výzkumu výstupů volební soutěže. Druhá generace“. *Evropská volební studia* 1, č.1, 3–37. (<http://ispo.fss.muni.cz/techniky>).
- Elections Canada Online. 2006. *39th General Election*. Ottawa: Elections Canada (<http://www.elections.ca/content.asp?section=pas&document=index&dir=39ge&lang=e&textonly=false>).
- Gaines, Brian G. 1999. „Duverger’s Law and the Meaning of Canadian Exceptionalism“. *Comparative Political Studies* 32, č. 7, 835–861.
- Grofman, Bernard, Chiamonte, Alessandro, D’Alimonte, Roberto, Feld, Scott L. 2004. „Comparing and Contrasting the Uses of Two Graphical Tools for Displaying Patterns of Multiparty Competition“. *Party Politics* 10, č. 3, 273–299.
- Chytilík, Roman. 2002. „Možnosti a limity mikrosystémové analýzy stranickopolitické soutěže. Případ Kanady“. *Politologický časopis* 9, č.3, 247–263.

- Chytilík, Roman a Kutner, Lukáš. 2005. *ElectMach v. 1.0*. volební software. on-line verze (<http://www.ispo.fss.muni.cz/electmach-1>).
- Johnston, Richard a Cutler, Fred. 2006. *Canada: Seats, Votes and the Puzzle of Non-Duvergerian Equilibria*. Online text (<http://www.democ.uci.edu/research/conferences/pluralitypapers/johnston.pdf>).
- Jones, Mark P. a Mainwaring, Scott. 2003. „The Nationalisation of Party Systems. An Empirical Measure and an Application to the Americas“. *Party Politics* 9, č.2, 139–166.
- Laakso, Markku a Taagepera, Rein. 1979. „Effective Number of Parties: A Measure with Application to West Europe“. *Comparative Political Studies* 12, č.1, 3–27.
- Mitchell, Paul. 2005. „United Kingdom“ In: *The Politics of Electoral Systems*. Ed. Michael Gallagher a Paul Mitchell. Oxford: Oxford University Press, 157–184
- Molinar, Juan. 1991. „Counting the Number of Parties: An Alternative Index“. *The American Political Science Review* 85, č. 4, 1383–1391.
- Morgenstern, Scott a Polthoff, Richard. 2005. „The Components of Elections: District Heterogeneity, District-Time Effects, and Volatility“. *Electoral Studies* 24, č.1, 17–40.
- Norris, Pippa. 2006. *The British Parliamentary Constituency Database 1992–2005, compiled by Pippa Norris*. Datový soubor (<http://ksghome.harvard.edu/~pnorris/data/data.htm>).
- Shugart, Matthew S. 2006. *Canada 2006: A Dysfunctional Electoral System*. (<http://www.fruitsandvotes.com/?p=506>)
- Strmiska, Maxmilián. 1997. *Kanadská stranicko-politická soustava. Kanadský bipartismus a multipartismus*. Brno: Masarykova univerzita.
- Strmiska, Maxmilián. 2005. *Regionální strany a teritoriálně-politický pluralismus. Pojetí a typologie evropských regionálních stran a stranických soustav*. Brno: Anton Pásienka.
- Taagepera, Rein. 2005. „Conservation of Balance in the Size of Parties“. *Party Politics* 11, č. 3, 283–298.
- Thomas, Timothy L. 2001. „An Emerging Party Cleavage: Metropolis vs. the Rest“, in *Party Politics in Canada* Ed. Hugh H. Thornburn a Alan Whitehorn. Toronto: Pearson Education, 431–442.